

RAZGLEDI**LOKALNE AKCIJSKE SKUPINE IN VAROVANJE OKOLJA:
PREGLED VSEBIN PROJEKTOV, KI PRISPEVAJO K DRUGI
OSI PROGRAMA RAZVOJA PODEŽELJA**

AVTORICI

Jožica Podreka

Volče 141a, SI – 5220 Tolmin, Slovenija; jozica.podreka@gmail.com

dr. Romina RodelaUniverza v Novi Gorici, Laboratorij za raziskave v okolju, Vipavska 13, SI – 5000 Nova gorica, Slovenija
romina.rodela@ung.si

UDK: 711.3:502/504(497.4)

COBISS: 1.01

IZVLEČEK

Lokalne akcijske skupine in varovanje okolja: pregled vsebin projektov, ki prispevajo k drugi osi Programa razvoja podeželja

S sprejetjem Programa razvoja podeželja 2007–2013 so se v Sloveniji ustanovile lokalne akcijske skupine, katerih namen je izvajanje pristopa LEADER. Namen omenjenega pristopa je spodbujanje razvoja lokalnih zmogljivosti. To velja tudi na področju varstva okolja in varovanja naravnih virov. Lokalne akcijske skupine v okviru druge osi Programa razvoja podeželja izvajajo projekte s področja ohranjanja okolja. Z raziskavo smo hoteli dobiti vpogled v projekte z okoljskimi vsebinami. Ugotovili smo, da je teh projektov relativno malo in da so njihove vsebine v največji meri namenjene varovanju naravnih virov ter reševanju lokalnih okoljskih vprašanj. Ugotovili smo tudi, da je pri oblikovanju vsebin najbolj dejaven javni sektor, saj se tako pri nosilcih kot tudi pri partnerjih projektov pojavlja v največjem obsegu.

KLJUČNE BESEDE

lokalne akcijske skupine, okoljski izzivi, upravljanje naravnih virov, Program razvoja podeželja

ABSTRACT

Local action groups and environmental protection: Overview of the projects which contribute to the second axis of the Rural Development Programme

With the adoption of the Rural Development Programme 2007–2013 'Local action groups' were set up with the purpose of implementing the LEADER approach and to encourage the development of local involvement. This applies also to the area of environmental protection and the protection of natural resources, which features within the second axis of the Rural Development Programme. The purpose of the present research was to gain insight into projects that target environmental topics. We found few projects that aim to protect the environment and to manage sustainably of natural resources. Results indicate that the public sector is the most active in the role of project leader as well as project partner.

KEY WORDS

local action groups, environmental issues, natural resource management, Rural Development Programme

Uredništvo je prispevek prejelo 16. maja 2013.

1 Uvod

S sprejetjem Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007–2013 (Program razvoja ... 2007) (v nadaljevanju PRP), je Slovenija začela izvajati pobudo LEADER (francosko *Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale*) (The LEADER approach 2006). Ta pobuda je namenjena krepitvi načel podpore v razvoju podeželja in je horizontalna prioriteta nad ostalimi osmi PRP, ki jih sestavlja: izboljšanje konkurenčnosti kmetijstva in gozdarstva (1. os), izboljšanje okolja in podeželja (2. os) in izboljšanje kakovosti življenja na podeželju in diverzifikacija podeželskega gospodarstva (3. os). LEADER je inovativen pristop, ki je usmerjen k izboljšanju razvojnega potenciala podeželskih območij držav članic Evropske unije. LEADER gradi na lokalnem potencialu; spodbuja endogeni razvoj ter podpira povezovanje v lokalna, javno-zasebna partnerstva. V poročilu Evropskega računskega sodišča (Izvajanje ... 2010) je pristop LEADER opredeljen kot metoda za doseganje ciljev politike Evropske unije za razvoj podeželja po pristopu od spodaj navzgor namesto po tradicionalnem pristopu od zgoraj navzdol. Poleg osnovnih načel pobude LEADER posebna evropska uredba (Uredba ... 2004) opredeljuje tudi način delovanja in organiziranosti lokalnih akcijskih skupin (LAS). Tovrstna povezovanja, ki se pojavljajo v lokalnih okoljih, poznana kot lokalne akcijske skupine, združujejo zainteresirane deležnike (na primer strokovnjake, zainteresirane posameznike ali skupine, aktiviste). Na območju, ki ga pokriva LAS, naj bi obstajala tudi kritična masa človeških, družbenih in gospodarskih virov za učinkovito izvajanje lokalne razvojne strategije. LAS služi kot osrednji organ odločanja znotraj območja in ima vlogo nosilca razvoja v lokalnem okolju. V skladu s cilji lokalnih razvojnih strategij LAS izberejo projekte, ki jih sofinancira Evropska unija. Projekti se osredotočajo na eno od navedenih programskih osi.

Podeželje postaja vse bolj multifunkcijski prostor, kjer se prepletajo različni interesi. Hkrati se sooča z okoljskimi izzivi 21. stoletja, med katere Crnčec (2012) uvršča pomanjkanje in/ali kakovost pitne vode, odpadke, erozijo tal in upadanje biotske raznovrstnosti. Omenjene izzive najdemo tudi na slovenskem podeželju. Najbolj obremenjene so podzemne vode v severovzhodni Sloveniji (Rejec Brancelj in Zupan 2007), kar je predvsem posledica onesnaževanja zaradi kmetijstva in urbanizacije. Zato je cilj druge osi PRP prispevati k spodbujanju sonaravnih sistemov kmetovanja, ohranjanju kulturne pokrajine in trajnostni rabi kmetijskih zemljišč. Vendar podrobnejši pregled vsebin projektov, ki se osredotočajo na okoljska vprašanja in analizo njihovega obsega, še ni bil pripravljen. Z željo, da bi razčlenili prispevek slovenskih LAS k uresničevanju ciljev druge osi, smo si zastavili dva cilja:

- raziskati, v kakšnem obsegu in na kakšen način so projekti, ki jih podpirajo lokalne akcijske skupine, namenjeni izboljšanju stanja okolja na slovenskem podeželju;
- predstaviti, na kakšen način se oblikujejo vsebine projektov, ki so namenjeni izboljšanju stanja okolja (na primer kdo sodeluje pri projektih, na kakšen način ter zakaj sodeluje).

V prispevku najprej navajamo ključne okoljske izzive slovenskega podeželja, sledi opis metod ter predstavitev podatkov, pridobljenih s terenskim delom, in diskusija.

2 Okoljski izzivi slovenskega podeželja

»V širšem smislu so naravni viri vse sestavine in značilnosti okolja, ki omogočajo obstoj življenja na Zemlji (zrak, voda, prst) oz. lahko zadovoljujejo posamezne potrebe ljudi, npr. proizvodne (rude, energijski viri, obdelovalna zemlja) ali rekreacijske (rekreacijska območja) ...« (Vovk Korže 2002, 76). Slovenija je zaradi svoje geografske lege, ki vključuje alpski, sredozemski, dinarski in panonski svet, pokrajinsko raznolika (Perko 1998), kar se kaže tudi v raznovrstnih naravnih virih. Če pride do neustrezne rabe teh virov, to lahko negativno vpliva na širše okolje in posredno tudi na zdravje ljudi. Problematika naravnih potencialov in njihove rabe je aktualna od sedemdesetih let preteklega stoletja naprej, ko so strokov-

njaki začeli opozarjati na meje rasti, povezane s končnostjo neobnovljivih virov, omejeno zmožnostjo obnavljanja obnovljivih virov in omejeno sposobnostjo okoljskih sestavin za sprejem in razgradnjo najrazličnejših snovi (Vovk Korže 2002). Zavedanje pomena naravnih virov odpira vprašanja tudi za slovensko podeželje, ki se danes srečuje z vrsto izzivov, kot so na primer zmanjševanje biotske raznovrstnosti, erozija prsti, onesnaževanje podtalnice, kakovost pitne vode. Slovenske regije imajo različno prostorsko razširjenost kot tudi obremenitev z okoljskimi problemi. Namen tega prispevka pa ni ovrednotenje posameznih okoljskih problematik po regijah.

Opuščanje obdelovalnih zemljišč je dolgotrajen proces, ki se na slovenskem podeželju odvija že nekaj desetletij kot posledica policentričnega razvoja in z njim povezano industrializacijo, upadanjem deleža kmečkega prebivalstva ter urbanizacijo podeželja. Klemenčič (2005) navaja, da se v zunanji podobi podeželja kažejo tendence krčenja kmetijskih zemljišč v uporabi ter hitro večanje neagrarnih zemljišč, namenjenih stanovanjski ali industrijski gradnji, prometni infrastrukturi in tako dalje. Po podatkih Popisa kmetijstva iz leta 2010 sta največja deleža kmetijskih zemljišč v zaraščanju imeli goriška in obalno-kraška statistična regija (vsaka skoraj po 20 %). Zaradi opuščanja košnje ali drugih posegov v pokrajino (na primer izsuševanje) se življenjske razmere na travnikih ali pašnikih spreminjajo. To vpliva na življenjski prostor nekaterih živalskih in rastlinskih vrst, vezanih na to specifično okolje. S tem v določenih ekosistemih prihaja do zmanjševanja biotske raznovrstnosti, ki pa je pogoj za zagotavljanje nemotene delovanja in stabilnosti ekosistemov ter vzdrževanje naravnega ravnovesja, zato je njeno zmanjševanje ali izginjanje problematično.

Stanje ohranjenosti biotske raznovrstnosti v Sloveniji je v primerjavi z drugimi evropskimi državami razmeroma dobro. Slovenija ima visok delež ekološko pomembnih območij, ki so zastopana na skoraj 50 % slovenskega ozemlja (Lampič in Mrak 2008). Kljub temu se številčnost mnogih rastlinskih in živalskih vrst zmanjšuje. Na rdečem seznamu ogroženih vrst v Sloveniji je, na primer, več kot štiri petine vseh znanih vrst dvoživk in plazilcev ter 41 vrst sesalcev (Biotska ... 2012). Najpogostejše vzroke za zmanjševanje biotske raznovrstnosti predstavljajo izgubljanje življenjskega prostora, invazivne tujerodne vrste, pretirano izkoriščanje ekosistemov ter pretirana raba gnojil (Vrezec 2011). Drugi pomembnejši vzroki za upadanje biotske raznovrstnosti pa so po Mršiču (1997): onesnaževanje zraka, prsti in vode (zaradi industrijskih in komunalnih odpadkov, pesticidov, umetnih gnojil), melioracije, monokulturno intenzivno kmetijstvo, širjenje urbanih površin, tehnizacijo z infrastrukturnimi objekti (cestno, železniško omrežje), množični turizem in rekreacija ter intenzivno izkoriščanje nekaterih rastlin in živali.

Intenzivno kmetijstvo ter pretirana raba gnojil vplivata tudi na kakovost pitne vode, ki je strateški ter eden od najpomembnejših naravnih virov, saj je nujno potrebna za normalno delovanje človeškega organizma, poleg tega pa predstavlja življenjsko okolje tudi različnim živalskim in rastlinskim vrstam. Znano je, da intenzivno kmetijstvo kot ploskovni vir obremenjevanja predstavlja glavni problem onesnaževanja podzemnih voda (Podgornik in Pintar 2007). Najbolj ranljiva območja so tam, kjer pride do izpiranja nitratov (NO_3 , NO_2) v podzemne vode (Rejec Brancelj in Zupan 2007). Letu 2007 je bilo pesticidom v vodi izpostavljenih prek 53.000 prebivalcev, nitratom pa 3500 prebivalcev Slovenije (Monitoring ... 2008). Večino pitne vode v Sloveniji pridobimo iz podzemnih virov, saj se s podzemno vodo oskrbuje prek 95 % prebivalcev država (Rejec Brancelj in Zupan 2007), zato je njena kakovost pomembna. Slabo kemijsko stanje podzemnih voda je bilo ugotovljeno predvsem za tri vodna telesa in sicer za Dravsko, Mursko in Krško kotlino (Kakovost ... 2008). V primeru Dravske in Murske kotline je takšno stanje posledica nitratov in pesticidov, v primeru Krške kotline pa še dodatno zaradi kloriranih derivatov etena, kot posledice njegove uporabe v industriji in obrtnih dejavnostih.

Pomen izkoriščanja naravnih virov je pomembno vprašanje varstva okolja, ki se je pojavilo predvsem ob zavedanju omejenosti virov ter njihovega medsebojnega krhkega ravnovesja. Ob tem se pojavlja vprašanje ohranitve podeželskega prostora kot celote ter posledično naravnih virov v tem prostoru, njihovega izkoriščanja in ne nazadnje dolgoročnega varovanja narave.

3 Metodologija

Raziskava temelji na sekundarnih podatkih ter na podatkih, pridobljenih z anketnim vprašalnikom. Splošne podatke o projektih, ki se navezujejo na drugo os (ter hkrati na os LEADER) PRP 2007–2013, smo pridobili s spletnih strani lokalnih akcijskih skupin. Podatke smo zbirali v decembru 2011, ko nekateri projekti še niso bili zaključeni, zato jih v našo raziskavo nismo vključili. V primeru, da načrti izvedbenih projektov niso bili javno dostopni (objavljeni na spletu), smo lokalne akcijske skupine prosili, da so nam jih posredovale. V prvi fazi pridobivanja podatkov smo iz letnih izvedbenih načrtov pridobili naslednje podatke: ime projekta in njegovega nosilca ter imena partnerjev projekta.

V drugi fazi smo uporabili vprašalnik, s katerim smo pridobili podrobnejše podatke o projektih, ki prispevajo k drugi osi PRP (v nadaljevanju okoljski projekti). Vprašalnik, ki ga sestavlja 19 vprašanj, je imel vnaprej podane odgovore. Zanimalo nas je, na kakšen način se oblikujejo vsebine projektov (kdo sodeluje pri projektih, sektor nosilca in partnerjev projekta, ciljne skupine projektov) in na kakšen način so projekti, ki jih podpirajo LAS, namenjeni izboljšanju stanja okolja na podeželju (ugotoviti tip projekta, katere naravne vire oziroma okoljska vprašanja vključuje, kakšen je bil razlog za prijavo, kakšne cilje so si zastavili ter kateri so pričakovani rezultati projekta).

Začetni vzorec so sestavljale vse LAS v Sloveniji. Vprašalnik smo izpolnjevali prek telefona z nosilci projektov. Odzvalo se jih je 33; s tremi nosilci v času pridobivanja podatkov nismo uspeli navezati stika. Ob tem je treba pojasniti, da je število projektov z okoljskimi vsebinami večje, vendar smo v tej raziskavi upoštevali le tiste, ki se neposredno navezujejo na drugo os. Razlog je predvsem v tem, da bi vključitev tudi ostalih projektov bila dokaj subjektivna, saj so ponekod okoljski problemi nejasno opredeljeni. V raziskavi smo tako upoštevali tiste projekte, ki poleg k osi LEADER prispevajo tudi k drugi osi PRP ter so bili potrjeni v načrtih izvedbenih projektov do konca leta 2010. Poleg tega nam nekateri LAS niso posredovali letnih izvedbenih načrtov, kar je še omejilo natančnejše zbiranje podatkov o projektih z okoljsko vsebino. Tudi ti projekti niso vključeni v raziskavo, kar je lahko vplivalo na končne rezultate.

Večina LAS je nastala leta 2008, kar pomeni, da raziskujemo relativno kratko časovno obdobje oziroma obdobje, v katerem je omenjeni pristop šele v nastajanju. Zato podatkov, ki smo jih pridobili v prvem krogu okoljskih projektov, za zdaj tudi še ne moremo posploševati. Se pa ponuja priložnost za nadaljnje raziskave, saj bi bilo zanimivo primerjati podatke skozi daljše časovno obdobje.

4 Rezultati in razprava

V okviru LAS je bilo v Sloveniji izvedenih 683 projektov, od katerih je bilo 36 takih, ki ne prispevajo samo k LEADER osi, ampak tudi k drugi osi PRP. Delež teh projektov predstavlja 5,3 % vseh izvedenih projektov (preglednica 1).

V preučevanem obdobju je bil največji delež okoljskih projektov v Zasavski regiji (20,0 %), sledita ji Gorenjska regija (15,9 %) in Jugovzhodna Slovenija (10,0 %). Koroška, Spodnjeposavska in Obalno-kraška regija pa niso imele nobenega projekta, ki bi neposredno prispeval k drugi osi PRP oziroma k izboljšanju okolja in podeželja.

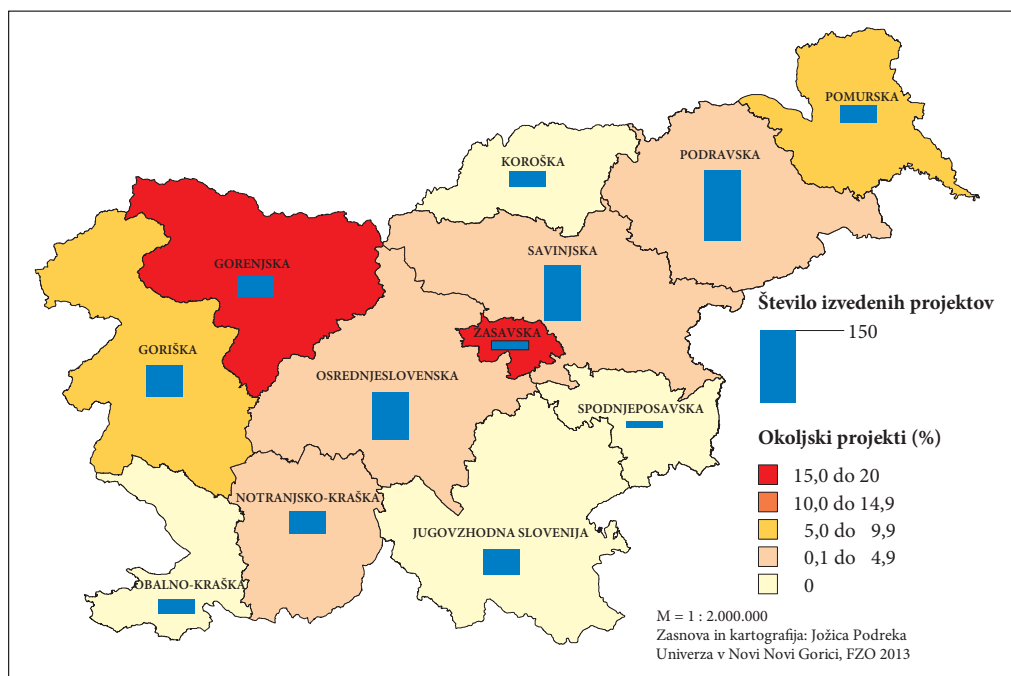
4.1 Vsebine in partnerstva okoljskih projektov

LAS predstavljajo široko socialno partnerstvo, v katerem med seboj sodelujejo: javni sektor (javne organizacije, ki delujejo na lokalni ravni, kot so: občine, javni zavodi, lokalne skupnosti), ekonomski sektor (gospodarski sektor, kot so: podjetniki, gospodarske družbe) in zasebni sektor (kmetje, društva, lokalni prebivalci in druge organizacije civilne družbe). Tudi Beckhmann in sodelavci (2009) navajajo delitev na zgoraj omenjene deležnike, ki sodelujejo v procesu odločanja na lokalni ravni. V tem kon-

tekstu smo razdelili tudi prijavitelje projektov, torej na javni, ekonomski in zasebni sektor. Analiza rezultatov kaže, na kakšen način se oblikujejo vsebine projektov, namenjenih izboljšanju stanja okolja na slovenskem podeželju. Največji delež nosilcev okoljskih projektov prihaja iz javnega sektorja (42,4 %), sledi mu ekonomski (33,3 %) in zasebni sektor (24,2 %). Vodilna vloga javnega sektorja je lahko posledica ustreznega znanja in strokovnjakov, ki se v tem sektorju ukvarjajo z okoljskimi temami. Poleg tega

Preglednica 1: Število in delež okoljskih projektov po statističnih regijah.

regija	število vseh projektov	število okoljskih projektov
Pomurska	36	3
Podravska	141	5
Koroška	31	0
Savinjska	112	4
Zasavska	20	4
Spodnjeposavska	13	0
Jugovzhodna Slovenija	50	5
Osrednjeslovenska	96	1
Gorenjska	44	7
Notranjsko-kraška	46	1
Goriška	64	6
Obalno-kraška	30	0
Skupaj	683	36

Slika 1: Deleži okoljskih projektov po statističnih regijah.

je vaje in zmožen upravljati projekte, ki se financirajo retroaktivno. Način izvajanja aktivnosti namreč predvideva, da se finančna sredstva vračajo za že plačane račune, torej predpostavljajo določeno raven ekonomske stabilnosti prijaviteljev. V tem pogledu je javni sektor v primerjavi z drugimi sektorji finančno stabilnejši. Finančna razbremenitev nosilcev projektov sicer poteka tudi s pomočjo povezovanja s partnerji projekta, saj se finančni vložki med nosilcem in partnerji lahko porazdelijo. To potrjuje tudi delež nosilcev okoljskih projektov (88,9 %), ki so pri svoji izvedbi sodelovali z več projektnimi partnerji.

Vsi (100 %) nosilci projektov, ki so sodelovali s projektnimi partnerji, so izrazili željo po nadaljnjem sodelovanju, kar potrjuje dejstvo, da so pozitivne izkušnje medsebojnega sodelovanja in interakcije med akterji v lokalnih okoljih pomembne. Te izkušnje lahko prenesemo tudi na področje reševanja naravovarstvenih in okoljskih vprašanj. Omenili smo že, da je raznolikost akterjev in družbenih vlog v lokalnem okolju bistvenega pomena, saj so vir stabilnosti tudi na področju upravljanja z naravnimi viri. Z vključevanjem lokalnih partnerjev ter podeželskega prebivalstva se izvaja tako imenovani endogeni lokalni razvoj, ki ga spodbuja pristop LEADER.

Delež partnerjev, ki prihajajo iz ekonomskega sektorja (7,4 %), kot so na primer podjetja, je nižji v primerjavi z deležem partnerjev, ki izhajajo iz javnega sektorja (42,2 %), kot so na primer občine, in zasebnega sektorja (40,0 %), kot so na primer društva in sorodne organizacije. Razlog je morda v tem, da ekonomski sektor ne najde pravih poslovnih izzivov na področju reševanja okoljskih izzivov oziroma ni uspešen pri vzpostavitvi partnerstev med različnimi sektorji ali pri vključevanju v partnerstva, ki jih v preteklih obdobjih ni bilo. Vzrok za tako stanje lahko deloma pripišemo tudi prekomerni birokraciji in omenjenemu načinu financiranja.

Preglednica 2: Delež odgovorov o ciljih okoljskih projektov

cilji okoljskih projektov	delež odgovorov (%)
ozaveščanje/informiranje	41,2
izboljšanje stanja v okolju	16,2
prispevek k varovanju naravnih virov	13,2
boljše izkoriščanje naravnih virov	5,9
ohranjanje trenutnega stanja v okolju	4,4
drugo	19,1
skupaj odgovorov	100,0

Pri vprašanju o ciljih okoljskih projektov smo ugotovili, da se *ozaveščanje in informiranje* uvrščata na prvo mesto (41,2 %). Sledijo *izboljšanje stanja okolja* (16,2 %), *prispevek k varovanju naravnih virov* (13,4 %), *boljše izkoriščanje naravnih virov* (5,9 %) in *ohranjanje trenutnega stanja* (4,4 %) (preglednica 2). Med pogostejšimi odgovori o ciljih okoljskih projektov se pojavlja tudi odgovor *drugo* (19,1 %), kjer se zaradi specifičnosti posameznih območij pojavljajo različni odgovori, kot so na primer promocija zdravega življenjskega sloga, čiščenje divjih odlagališč odpadkov, turistična prepoznavnost, postavitve sončnih kolektorjev. Da se ozaveščanje in informiranje uvrščata na prvo mesto, kaže na določen trend ter namiguje, da se prijavitelji trenutno postavljajo bolj v pasivno vlogo opazovalca okoljskih izzivov, ki jih srečujemo na podeželju, in ne v vlogo upravitelja ali nosilca sprememb na tem področju. Ozaveščanje kot aktivnost, ki pripomore k širjenju informacij o določeni okoljski problematiki, še ne zadostuje za konkretno reševanje problematike. Seveda pa te trditve ne moremo in tudi ne želimo posploševati, predvsem zaradi majhnosti vzorca ter kratkega časovnega obdobja izvajanja projektov. Med projekti so namreč tudi taki, v katerih se deležniki s konkretnimi dejanji postavljajo v aktivno vlogo. Eden izmed takih projektov je na primer projekt »Obnova površin«, v okviru katerega so na Goričkem s pomočjo projekta LEADER vzpostavili pilotni objekt za pašo drobnice. V tem primeru poleg zapo-

slitvenih možnosti, ki jih prinaša projekt – reja drobnice in proizvodnje lokalno pridelane hrane – skrbijo tudi za preprečevanje zaraščanja kmetijskih zemljišč, s katerim se zadnja desetletja spopada slovensko podeželje. Poudarek na ozaveščanju in informiranju lahko razumemo tudi v luči pomanjkanja sredstev, s katerimi se srečujejo prijavitelji, saj bi za prijavo ter izvedbo bolj kompleksnih okoljskih vsebin potrebovali človeške vire in finančna sredstva, ki pa jih nimajo na razpolago. To nam kaže, da so LAS javno-zasebna platforma, ki morda še ni dovolj izkoriščena.

S cilji projektov sovpadajo tudi odgovori glede pričakovanih rezultatov projektov. Nosilci projektov med pričakovane rezultate najpogosteje umeščajo proces učenja (28,3 %) ter izdelavo izobraževalnega gradiva (20,8 %); sledi odgovor drugo (22,9 %), kjer so odgovori dokaj raznoliki (na primer pozitiven vpliv na ekonomski razvoj, primer dobre prakse, očiščena divja odlagališča, povečano število ekoloških pridelovalcev živil, očiščeni steljniki, odgovornejši odnos prebivalcev do narave in okolja, povečanje možnosti za gnezditve ptic). Med pomembnejšimi odgovori so še: izgradnja oziroma izboljšanje infrastrukture na podeželju (10,4 %), ohranjanje naravnih virov (5,2 %), povečanje zaposlitvenih možnosti (4,1 %). Redkeje pa se pojavljajo odgovori: zmanjšanje degradacije okolja (5,2 %), uvedba novega produkta (2,1 %) in raba obnovljivih virov energije (1 %).

Nosilci projektov so navajali tudi pester nabor vzrokov kot pglavitne dejavnike za to, da so se odločili za prijavo okoljskih projektov. Med vzroki sta bila najpogosteje omenjena: težnja po ohranjanju naravnih virov (20,4 %) in izboljšanje stanja v okolju (14,8 %); sicer pa je prevladoval odgovor drugi (37,0 %), pri katerem so anketiranci izpostavili: finančno podporo, potrebe trga, nadgradnjo obstoječih aktivnosti, spodbujanje turizma v lokalnem okolju, ohranjanje tradicije, izkušnje iz preteklosti, pobude iz lokalnega okolja, nadaljevanje vizij društva ... Taka raznovrstnost kaže na specifičnost posameznih projektov in situacij, v katerih so se nosilci projektov znašli in ki jih narekuje njihovo lokalno okolje. Mednje ne nazadnje sodijo tudi okoljski izzivi, s katerimi se soočajo na nov in inovativen način, ki jim ga je omogočil pristop LEADER, in sicer v vzpostavitvijo lokalnih akcijskih skupin, s sodelovanjem med različnimi sektorji ter s povezovanjem akterjev, ki so v preteklosti delovali nepovezano.

Podeželje je raznolik prostor, v katerem lahko srečamo veliko deležnikov z različnimi interesi, zato omenjeni rezultati ne presenečajo. Rezultati potrjujejo, da ima vsako območje svoje potrebe in da se srečuje z različnim naborom okoljskih izzivov, ki jih najbolj poznajo prav lokalni prebivalci (Rodela in Udovč 2008).

4.2 Okoljske vsebine projektov

Pri analizi okoljskih projektov nas je zanimalo, ali so projekti usmerjeni bolj v varovanje naravnih virov ali k reševanju okoljskih problematik. Podatki kažejo, da je med okoljskimi projekti največ takih, ki si hkrati prizadevajo za ohranjanje naravnih virov in reševanje okoljskih problemov (57,6 %). Od evidentiranih projektov jih 15,2 % med svoje cilje prišteva samo ohranjanje naravnih virov, 21,2 % projektov pa je usmerjenih zgolj v okoljsko problematiko; 6 % projektov s svojimi vsebinami ne prispeva, ne k varovanju naravnih virov, ne k reševanju okoljske problematike, ampak se osredotoča na okoljske vsebine na podeželju. Takšna projekta sta na primer »Krog parkov ERA«, katerega glavni cilj je izboljšanje odnosov med upravljavcem zavarovanega območja (Triglavski narodni park) in lokalnim prebivalstvom, ter projekt »Spoznajmo se z delom na kmetiji in življenjem v naravi«, katerega cilj je animacija turističnih kmetij ter hkrati poučevanje otrok o delu in življenju na podeželju.

Analiza rezultatov kaže, da se večina projektov, ki med svoja prizadevanja navajajo *ohranjanje naravnih virov*, osredotoča na več naravnih virov hkrati. Iz podatkov je razvidno, da se večji del odgovorov navezuje na ohranjanje kmetijskih zemljišč. Med vsemi okoljskimi projekti je večji del odgovorov (22 %) povezanih z ohranjanjem tako imenovanih drugih kmetijskih zemljišč, med katere nosilci projektov prištevajo: pašne planine, sadovnjake, njive, vrtove, steljnike. Sledijo jim ohranjanje travnikov (15,3 %) in ohranjanje pašnikov (11,9 %). To kaže, da prijavitelji ohranjanje kmetijskih zemljišč štejejo med pomembnejše izzive. Kmetijska zemljišča poleg zagotavljanja površin za kmetijske namene, opravljajo

tudi mnoge okoljske funkcije – mnogim živalskim in rastlinskim vrstam na primer predstavljajo življenjsko okolje. Kmetijskim zemljiščem sledijo odgovori, povezani z ohranjanjem vodnih virov (11,9 %). Presenetljivo je, da LAS v Pomurski in Obalno-kraški regiji, ki veljata za regiji z najmanjšimi zalogami pitne vode in posledično območji, kjer se najpogosteje pojavljajo kmetijske suše, nimajo nobenega projekta, ki bi obravnaval to tematiko. Med manj pogostimi odgovori je ohranjanje drugih naravnih virov (10,2 %), med katere nosilci projektov uvrščajo naravne znamenitosti, prostoživeče živali, minerale in kamnine. Sledi odgovor ohranjanje gozdov (8,5 %) ter odgovori, ki izpostavljajo druge obnovljive vire energije, kot so: geotermalna energija, energija sonca, biomasa, bioplín in podobno (5,1 %). Ostali projekti (15,1 %) niso povezani z varovanjem naravnih virov.

Rezultati kažejo, da se med omenjenimi okoljskimi izzivi, s katerimi se srečuje slovensko podeželje, 29,3 % projektov nanaša na ohranjanje biotske raznovrstnosti. Slovenija ima visok delež območij Nature 2000 ter ekološko pomembnih območij. Bibič (2007) navaja, da približno 20 % območij Nature 2000 sestavljajo kmetijska zemljišča v uporabi, zato je spodbudno, da se prijavljajo projekti s tovrstno vsebino. Sledijo projekti, ki se osredotočajo na trajnostno upravljanje naravnih virov (17,1 %), nekoliko manj pa je projektov z drugimi okoljskimi vprašanji (14,6 %), na primer: zmanjševanje količine odpadkov, promocijo zdrave in lokalno pridelane hrane, promocijo zdravega načina življenja. Sledijo projekti povezani z opuščanjem obdelovanja kmetijskih zemljišč (12,2 %). Presenetljivo je morda, da je najmanj projektov namenjenih problemu onesnaževanja podtalnice (9,8 %), glede na to, da je le-ta pomemben vir pitne vode. Poleg tega se na območjih, ki so že tradicionalno bolj povezana s problematiko vodnih virov, kot sta Pomurska in Obalno-kraška regija, tovrstni projekti ne pojavljajo. Omeniti velja projekt Kmetijsko gozdarskega zavoda Ptuj 'Intenzivnost izpiranja nitratov', v okviru katerega so izvedli študijo, ki se navezuje na prodnata tla Dravskega polja. S pomočjo študije so za lastnike zemljišč izdelali priporočila za gnojenje in podali nove smernice za državne organe, ki sprejemajo predpise na področju gnojenja z dušikom.

5 Sklep

Rezultati kažejo, da LAS sprejemajo projekte, ki vsebinsko prispevajo k drugi osi Programa razvoja podeželja 2007–2013, to je k izboljšanju stanja okolja. Z uvedbo pristopa LEADER, se je na področju razvoja podeželja spodbudilo povezovanje različnih sektorjev. Povezovanje med lokalnimi akterji je ključno tako pri razumevanju kompleksnosti kot tudi pri reševanju okoljskih izzivov na krajevni ravni. V procesu medsebojnega sodelovanja partnerji izražajo svoja stališča glede določene problematike, prispevajo svoje izkušnje in znanje (strokovno ali tradicionalno) ter tako vsebinam projektov dajejo določeno širino. V odnosu do okoljskega izziva pa tovrsten pristop deluje celostno.

Raziskava je pokazala, da največ nosilcev in partnerjev projektov izhaja iz javnega sektorja, kar je na nek način v nasprotju s principom »od spodaj navzgor«, ki ga želi vpeljati pristop LEADER. Ker pa je v naši raziskavi število okoljskih projektov relativno majhno, tega ne želimo posploševati na vse osi. Kljub temu pa velja razmisliti, kako spodbuditi sodelovanje zasebnega in ekonomskega sektorja.

Glede vsebine okoljskih projektov se je pokazalo, da si večina hkrati prizadeva ohraniti naravne vire in reševati okoljske izzive. Zato lahko sklepamo, da je večina okoljskih projektov usmerjena v trajnostni razvoj podeželskih območij. Vsebine projektov, ki se navezujejo le na ohranjanje naravnih virov, se največkrat nanašajo na več naravnih virov hkrati. V povezavi z varovanjem naravnih virov je največ projektov s področja ohranjanja kmetijskih zemljišč, kar je eden pomembnejših izziv slovenske podeželja. Kmetijska zemljišča namreč ne predstavljajo samo vira dohodka, temveč opravljajo tudi okoljske funkcije. Pomembna tematika je tudi ohranjanje vodnih virov. Presenetljivo pa je, da Pomurska in Obalno-kraška regija, ki veljata za regiji z najmanjšimi zalogami pitne vode in pogostimi kmetijskimi sušami, nimata projektov s tovrstno tematiko.

Glede samih okoljskih izzivov, je raziskava pokazala, da je bilo največ projektnega zanimanja za ohranjanje biotske raznovrstnosti, kar si lahko razlagamo z visokim deležem območij Nature 2000 ter ekološko

pomembnih območij na slovenskem podeželju. V povezavi z reševanjem aktualnih okoljskih izzivov je presenetljivo, da je najmanj projektov namenjenih onesnaževanju podtalnice, glede na to, da je le-ta pomemben vir pitne vode.

Povzamemo lahko, da kljub relativno majhnemu številu okoljskih projektov njihov prispevek ni zanemarljiv. Projekti, izvedeni v okviru LAS, lahko namreč predstavljajo temelj za bolj odgovoren in predvsem celovit pristop na področju ravnanja z naravnimi viri ter pri soočanju z okoljskimi izzivi na krajevni ravni. Ne nazadnje okoljski projekti prinašajo tudi primere dobrih praks, ki lahko spodbudijo prebivalce iz drugih okolij.

Raziskava je pokazala, da je delež izvedenih okoljskih projektov v primerjavi z vsemi izvedenimi projekti LAS v okviru LEADER osi relativno majhen, zato ocenjujemo, da je izvajanje projektov z okoljskimi vsebinami še dokaj neizkoriščeno, še posebej pa partnerstva iz zasebnega in ekonomskega sektorja.

6 Viri in literatura

- Beckmann, V., Eggers, J., Mettepenningen, E. 2009: Deciding how to decide on agri-environmental schemes: the political economy of subsidiarity, decentralization and participation in the European Union. *Journal of Environmental Planning and Management* 52-5. Abingdon. DOI: 10.1080/09640560902958289
- Bibič, A. 2007: Program upravljanja območij Natura 2000: 2007–2013: operativni program. Ljubljana. Biotska raznovrstnost. Agencija Republike Slovenije za okolje. Ljubljana, 2012. Medmrežje: http://www.arso.gov.si/soer/biotska_raznovrstnost.html (23. 11. 2012).
- Izvajanje pristopa LEADER pri razvoju podeželja. Posebno poročilo 5. Luksemburg, 2010. Medmrežje: http://www.drustvo-podezelje.si/files/LEADER/posebno_porocilo_ERS.pdf (22. 9. 2013).
- Kakovost voda v Sloveniji. Ljubljana, 2008. Medmrežje: <http://www.arso.gov.si/vode/poro%C4%8Dila%20in%20publikacije/kakovost%20voda/Kakovost%20voda-SLO.pdf> (23. 5. 2013).
- Klemenčič, V. 2005: Poskus opredelitve sodobnih problemov razvoja kulturne pokrajine slovenskega podeželja. Dela 24. Ljubljana.
- Lampič, B., Mrak, I. 2008: Vrednote, vrednosti in razvojni potenciali območij varovanja. Dela 29. Ljubljana. Monitoring pitne vode 2007 – poročilo o pitni vodi v Republiki Sloveniji. Ljubljana, 2008. Medmrežje: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-IZIBBI7F/?=&language=slo> (22. 9. 2013).
- Mršič, N. 1997: Biotska raznovrstnost v Sloveniji. Slovenija – »vroča« točka Evrope. Ljubljana.
- Perko, D. 1998: The regionalization of Slovenia. *Geografski zbornik* 38. Ljubljana.
- Podgornik, M., Pintar, M. 2007: Causes of nitrate leaching from agriculture land in Slovenia. *Acta agriculturae Slovenica* 89-1. Ljubljana.
- Popis kmetijstva 2010 – vsaka kmetija šteje. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana, 2012. Medmrežje: <http://www.stat.si/doc/pub/kmetija.pdf> (12. 9. 2012).
- Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007–2013. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Ljubljana, 2007. Medmrežje: <http://www.pora-gr.si/PRP%202007-2013.pdf> (12. 4. 2013).
- Rejec Brancelj, I., Zupan, N. (ur.) 2007: Okolje na dlani. Ljubljana.
- Rodela, R., Udovc, A. 2008: Participation in nature protection: Does it benefit the local community? A Triglav National Park Case Study. *International Journal of Biodiversity Science and Management* 4-4. Kirkmahoe. DOI: 10.3843/Biodiv.4.4:4
- The LEADER Approach: A Basic Guide. Luksemburg, 2006. Medmrežje: http://ec.europa.eu/agriculture/publi/fact/leader/2006_en.pdf (4. 3. 2013).
- Uredba Sveta o podpori za razvoj podeželja Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja. 2004. Medmrežje: http://ec.europa.eu/agriculture/capreform/com490_sl.pdf (12. 9. 2012).
- Vovk Korže, A. 2002: Naravni potenciali regij in njihova raba. Dela 18. Ljubljana.
- Vrezec, A. 2011: Invazijski proces tujerodnih vrst s primeri iz Slovenije. Povezanost procesov: Mednarodni posvet Biološka znanost in družba. Ljubljana.

7 Summary: Local action groups and environmental protection: Overview of the projects which contribute to the second axis of the Rural Development Programme

(translated by the authors)

With the adoption of the Rural Development Programme 2007–2013 Local action groups were set up. Local action groups are public-private partnerships, which are responsible for the implementation of local development strategies by proposing, evaluating and selecting projects. This is aligned with the so called »bottom up« approach where local actors have the opportunity to suggest and to decide their developmental needs. This feature makes the so called LEADER approach different from other developmental initiatives used in the past. The LEADER approach is a territorially based, endogenous model for rural development and as such provides opportunities for local communities to address their problems and to guide local development according to their needs and potentials. This applies also to the area of environmental protection and the protection of natural resources, which features within the second axis of the Rural Development Programme. Currently, the Slovenian rural development policy aims to address economic, social and environmental problems and encourages sustainable development of rural areas. In order to advance sustainable development of rural areas this policy focuses on three main objectives; the first objective is to improve the competitiveness of agriculture and forestry, the second objective is to support land management and environmental improvement and the third objective is to improve the quality of life by encouraging diversification of economic activities. Local action groups in the context of the second axis of the Rural Development Programme implement projects preserving the environment and rural areas. The purpose of the present research was to gain insight into projects that target environmental topics. We found that there are few projects with the aim of environmental protection and sustainable management of natural resources. Results indicate that the public sector is the most active both as the project leader as well as project partner. This is, we assume, the consequence of how the finances are handled and the projects funded (i.e., post-implementation and upon pre-paid activities). The private sector often faces limited means and they have no assets to pay in advance. The lower share of project leaders from the private sector may be indicative of a distrust and lack of knowledge of the new integrated format, considering that Local action groups are relatively new and until recently, not a practiced form of association. Based on the nature of environmental projects, it can be concluded that the majority of environmental projects are focused on sustainable development of rural areas, as they are oriented in their efforts to conserve natural resources as well as addressing environmental challenges. As far as natural resources are concerned most projects often addressed several at the same time (e.g., conservation of agriculture land, grassland, water conservation). In the case of environmental challenges the greatest commitment to the preservation of biodiversity was observed. Among the most frequently mentioned goals of environmental projects was the increase of awareness and provision of information on environmental issues. The motivation for submitting projects with a focus on environmental topics was diverse (e.g., financial support, market needs, the promotion of tourism in local area) which reflects the needs identified by the Local action groups. On the basis of the data collected we conclude that these environmental projects represent the beginning and the basis for a more responsible and integrated approach to the management of natural resources and environmental challenges in local environments.